

INTERVIU CU SIMION DĂNILĂ (1943 - 2026)

„E un adevărat infern să-l traduci pe Nietzsche...”

realizat de: Dobrescu Petrisor Elvis, 2004-06-01

preluat de pe siteul:

<https://poezie.ro/atelier/dobrescu-petrisor-elvis/articol/75236/e-un-adevarat-infern-sa-l-traduci-pe-nietzsche>

Situată la 14 km de Lugoj, localitatea Belinț este una dintre cele mai vechi așezări bănățene, fiind atestată documentar în anul 1369. Aici trăiește și creează profesorul Simion Dănilă, traducătorul operelor nietzscheene în limba română. Om mic la stat, dar mare la minte și la suflet, profesorul Dănilă este și „Cetățean de Onoare” al Belințului. S-a născut în anul 1943. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România și este cunoscut îndeosebi ca traducător al lui Friedrich Nietzsche în românește: Poezii (Univers, 1980); versurile din Știința voioasă (Humanitas, 1994); primele cinci cărți din Opere complete în 15 volume (Hestia, 1998-2004). A mai tradus: Frank Wedekind, Teatru (Univers, 1982); Andrei A. Lillin, Vânătorul de măști (Kriterion, 1991); Cântecul nocturn al călătorului (antologie bilingvă din lirica germană, Hestia, 1996). PremiulUSR, Filiala Timișoara (1998), pentru traducerea vol. 1 (Poezia) din Opere complete de Fr. Nietzsche.

Elvis Dobrescu: Bine v-am găsit, domnule profesor Dănilă. Cum trece timpul aici, mai are răbdare cu oamenii?

Simion Dănilă: Timpul trece la fel ca peste tot: inexorabil; și uite-așa, încet-încet, trecui și de 61 de ani. Timpul se scurge în ritmul său, cu destulă răbdare și îngăduință. Numai noi percepem altfel scurgerea lui în diferite etape ale vieții noastre: lentă în tinerețe, când avem impresia că timpul stă pe loc (altminteri nu ni l-am risipi cu atâta inconștiență), și rapidă la bătrânețe, când constatăm că ne-ar mai trebui câteva vieți ca să ne realizăm proiectele.

E.D.: Traducătorul se află întotdeauna între două focuri, nu?

S.D.: Da. Este foarte greu să spui ce este mai important pentru traducător: să știe foarte bine limba din care traduce sau limba țintă, limba în care traduce. Ideal ar fi să le cunoști pe amândouă, dar, întrucât traducătorii lucrează asupra limbii lor proprii, în cazul nostru asupra limbii române, este foarte importantă cunoașterea acestei limbi, mai importantă decât cunoașterea limbii germane. Însă și atunci când traducătorul cunoaște la perfecție ambele limbi, el nu scapă de cele două „focuri”, cum bine ai spus. Înțeleg cuvântul foc în două feluri: ca „ardere” și ca „tir; constrângere”. Deci, ca să realizezi o bună traducere,

trebuie să fii mistuit de aceleași combustii care-l pârzolesc lăuntric pe autorul străin, iar pe de altă parte, să „adulmeci” și să redai în limba proprie stilul acestuia, care este „cucerirea unei libertăți individuale asupra constrângerilor convenției colective”, ca să-l citez pe Pierre Guiraud, cunoscutul stilistician francez.

E.D.: Cum și când l-ați "întâlnit" pe filozoful german?

S.D.: Cu Nietzsche m-am întâlnit în anii Facultății, când o seamă de scriitori români au fost "reabilitați". A fost recuperat Goga, care era socotit scriitorul nostru ultranaționalist, atunci a început prima dată să se vorbească deschis despre Goga și au apărut poeziile lui, interzise multă vreme. Atunci au fost recuperați Lucian Blaga, Ion Barbu - aceștia nici nu pot fi înțeleși fără Nietzsche. O dată cu apariția primelor cărți ale lui Blaga, a început să se vorbească tot mai mult despre influența lui Nietzsche asupra sa. El a scris, de pildă, un eseu, Fenomenul original, în care Nietzsche ocupă un capitol foarte important. Ion Barbu, cu vitalismul extraordinar din prima perioadă a creației sale, când evocă Elada lui Nietzsche, scrisese chiar și o poezie închinată filozofului. Scrisese mai apoi și o poezie dedicată Căpitanului (Corneliu Zelea Codreanu), care, zice-se, ulterior a fost închinată lui Bălcescu, deci cumva era justificată, în acele circumstanțe, ținerea lui Barbu în umbră. Poezia lui Barbu din prima perioadă nu s-ar putea înțelege fără a-l cunoaște pe Nietzsche. Curiozitatea aceasta ne-a determinat, pe mine și pe colegii mei, să căutăm bibliografie. Nu exista la noi nici o carte a lui Nietzsche tradusă după 1944. Cărțile traduse anterior erau de negăsit. Se traduseseră Anticristul și Așa grăit-a Zarathustra - în două versiuni. George Silviu a mai tradus niște poezii, în colecția BPT, dar nu se mai găseau la data respectivă. Profesorii noștri vorbeau deci despre Nietzsche și despre influența lui asupra literaturii române, dar noi nu aveam textele lui, și, odată, intrând la anticariat, am găsit acolo o carte de poezii. Era o ediție a poeziilor lui Nietzsche apărută în Elveția în 1927. M-am bucurat foarte mult, m-am și mirat că nu o cumpărasem nimeni, dar, de fapt, numai ce apăruse, pentru că eu treceam pe-acolo aproape zilnic și mă uitam la fiecare carte din rafturile cu literatura germană. Am dat astfel peste cartea aceasta. Atât de mult m-a încântat, încât colegii mei mi-au scris pe carte un "memento": "Bucuria lui Simion Dănilă din ziua de 29.04.1965". Într-adevăr, a fost o adevărată bucurie pentru mine, am citit-o și am început să traduc. Eram încă student, aveam colegi la secția germană, și ei m-au încurajat, au citit cum am tradus, le-a plăcut, și, încet-încet, fără nici un scop, fără să mă gândesc a publica vreodată cele transpuse de mine în românește, am tot tradus din cartea aceasta, am mai găsit între timp și alte cărți și am tradus și din ele, am făcut o selecție și am așteptat. Prin '73, când m-am decis să le public, le-am dus la Editura Univers. Momentul însă nu era deloc prielnic. A stat manuscrisul meu acolo aproape șapte ani, dar, între timp, au apărut și alți cărturari români interesați de a apărea Nietzsche în românește, printre care Victor Ernest Mașek, esteticianul din București. El voia să scoată Nașterea tragediei din spiritul muzicii. Manuscrisul meu a ajuns la el în mână la un moment dat și atunci, pe filiera Liiceanu și alții, a putut să apară în fine în 1980. Între timp însă, ei scosese Nașterea tragediei într-un volum de eseuri, De la Apollo la Faust, unde mai figurează trei autori germani. După aceea, eu n-am mai tradus, nu că n-aș fi vrut, dar n-avea nici un sens, fiindcă nimeni nu mai era interesat de Nietzsche la edituri. A mai apărut totuși o traducere, Cazul Wagner (1983). Apăruse însă și La moartea lui Zarathustra nu plânge nimeni de Lucia Dumitrescu-Codreanu, o carte care a descurajat și mai mult traducerea din Nietzsche în limba română. Acum, ca să nu sărim peste acest moment, cine mai îndrăznește să traducă din Nietzsche, când la noi apăreau cărți cum este Esența reacționară a nietzscheanismului de S. F. Oduet? Ori Mic dicționar filozofic de M. Rozental și P. Iudin (ESPLP, 1955), din care îți supun atenției acest pasaj despre Nietzsche: "Filozof idealist german, reacționar extremist, apologet fățiș al exploatării burgheze și al agresiunii, precursor direct al ideologilor fasciști". Era suficient să citești acestea ca să-ți piară chef de a te mai apropia de opera lui Nietzsche. Dacă iei „Revista de Filozofie” din 1990 încoace, vei fi surprins să constăți cât de nepregătiți erau filozofii noștri în a-l recepta pe Nietzsche. Au fost două mari aniversări. În 1994 s-au împlinit 150 de ani de la nașterea lui Nietzsche. Pentru „Revista de Filozofie” a trecut neobservat acest lucru. La Humanitas însă au apărut atunci două volume. Abia în 2000 - Nietzsche a murit în 1900 -, la centenar, apar două articole mai consistente despre Nietzsche. Aceasta era situația. Terenul acesta, al exegezei

nietzscheene, e încă un teren absolut fertil, ca să nu zic virgin, pentru cel ce ar vrea să se angajeze pe acest drum. Tinerii care ar dori să se ocupe de Nietzsche ar putea scrie liniștiți, pentru că încă nu au concurență.

E.D.: Sunteți deopotrivă lingvist și traducător. Unde vă simțiți cel mai mult acasă?

S.D.: Într-un fel, pregătirea mea lingvistică m-a condus la traducere. Nu mi-am propus să ajung traducător, dar necunoașterea la perfecție a limbilor străine te îndeamnă să traduci. Tot ce citești, simți nevoia să traduci. Spune și Șerban Foarță lucrul acesta. E valabil pentru orice traducător. Deci cunoașterea limbii române ca lingvist mi-a folosit foarte mult și m-a condus inevitabil și la traducere. Făcusem germana în facultate și, vrând-nevrând, am început să traduc texte. În traduceri, trebuie să valorifici toate variantele limbii: și varianta geografică, și cea istorică, și cea socială (argouri, jargoane). Când spun geografică, am în vedere dialectele, graiurile – dacă o rimă îți cere un cuvânt din grai, poți să-l folosești în traducere, nu-i nici o impietate. De altfel, dicționarele noastre serioase dau variantele regionale ale cuvintelor. Cunoașterea sub acest aspect a limbii m-a ajutat foarte mult în traducere. Eu, din lingvistică, m-am apropiat mai mult de dialectologie și onomastică. Or, dialectologia îmi facilitează de cele mai multe ori traducerea mai exactă a unor texte germane în limba română. Pot spune, așadar, că mă simt la fel de confortabil în traducere, ca și în lingvistică.

E.D.: Cum este să-l traduci pe Nietzsche în limba română? E o muncă titanică, nu?

S.D.: Aș spune că e un adevărat infern. Când am început să traduc, prin contract, cu Editura Hestia, realizasem performanța de a traduce cinci pagini pe zi. În momentul de față, cu greu depășesc două pagini, fiindcă am ajuns la operele cele mai dificile ale lui Nietzsche, cum este Dincolo de bine și de rău sau Despre genealogia moralei, care sunt ultimele opere mari ale lui Nietzsche. După aceea, el are un volum cu mai multe scrieri mărunte, și ele foarte importante, deși sunt în jurul a o sută de pagini fiecare. Despre Ecce homo, de pildă, Nietzsche spune că cine reușește să-l traducă, acela este într-adevăr un traducător bun. N-am ajuns încă la Ecce homo, și sunt deja inhibat de această afirmație a lui Nietzsche, pe care vreau să o dau pe coperta volumului. Traducând, mergând din carte-n carte, te pregătești și pentru aceste opere mai dificile de tradus. Mai mult, Nietzsche este greu de tradus fiindcă e un creator de limbă. Întâlnesc cuvinte pe care dicționarele uzuale ale limbii germane nu le înregistrează. Și e foarte ușor de creat cuvinte în limba germană. Aici, procedeul numărul unu de îmbogățire a vocabularului este compunerea. Dar cum echivalezi, când nu este suficient să le pui alături și să le traduci pe fiecare în parte? Asta-ți dă multă bătaie de cap, pe de o parte; pe de altă parte, Nietzsche, cu vitalismul lui extraordinar, recurge la perioade, la frazele acelea ample cât o pagină, care presupun suflu. Francezii, de pildă, fragmentează fraza lui Nietzsche, cu punct și virgulă, cu punct. Nu pot s-o ducă la capăt. Or, eu n-am ce face, sunt obligat să redau întocmai aceste fraze; chiar noile traduceri, și în franceză, dar mai ales în italiană, caută să respecte întru totul fraza lui Nietzsche, amplitudinea și ritmul ei. Zarathustra este un poem, de pildă, acolo două silabe accentuate una lângă alta nu prea se găsesc. Apare un ritm în acest fel, și el trebuie respectat pe cât se poate.

E.D.: Cum e să traduci poezia lui Nietzsche? Ați scris și dumneavoastră poezie? Trebuie să ai o anumită structură?

S.D.: Este preferabil ca un poet să fie tradus de un poet, nu?, un romancier să fie tradus de un romancier ș.a.m.d. Eu am scris poezie, dar n-am publicat decât foarte puțin, și cred că nici nu voi publica. Nu mă simt poet, sau poate că mă manifest prin aceste traduceri, dar nu-i chiar așa de imposibil de tradus poezia lui Nietzsche. Poezia lui este și cu formă fixă, și în vers liber, dar nu-mi ridică greutăți. Mie chiar îmi convine să traduc poeziile cu formă fixă, fiindcă aici poți să fii creator, poți să-ți arăți măiestria, dacă o ai, pentru că, dacă n-o ai, nu poți traduce nicicum. Antologia pe care ați pomenit-o reprezintă traducerea unor poezii cu formă fixă din limba germană și a constituit un pariu cu mine însumi. Eu singur mi-am ales niște poezii cu formă fixă, dificile de tradus și care să nu depășească zece versuri - un adevărat tur de forță. Sunt poezii renumite aici, din Goethe de pildă; chiar am vorbit odată cu Ștefan Augustin Doinaș, care tradusese Cântecul nocturn al călătorului, și care mi-a spus: „Opt variante am pentru această poezie, am publicat două.” „Întâmplarea face, i-am răspuns, că și eu am opt variante și am publicat tot două.” Însă nu înseamnă - cum spunea și Doinaș - că

sunt mulțumit. Din cele opt variante ale mele, pe ultima, care apare în această antologie, o consider cea mai frumoasă, dar sunt convins că s-ar putea traduce și mai exact și mai frumos. E o plăcere. Faptul că te supui tiparului unui alt poet nu este ceva umilitor, este o emulație, am putea spune, îl concurezi. Voi, ca poeți, nu-l concurați pe marele Creator, pe Dumnezeu? E o mare îndrăzneală să faci poezie, fiindcă îți propui într-un fel să-l concurezi chiar pe Dumnezeu și să-ți exprimi nemulțumirea față de creația lui făcută de mântuială, cum ar zice Emil Cioran. Așa ar fi poetul, și aceasta este și soarta traducătorului. El concurează cumva cu scriitorul pe care îl traduce, și nu e ușor lucru.

E.D.: Ați fost în Germania?

S.D.: Am fost, dar nu pentru a-mi îmbogăți cunoștințele de limba germană, pentru că am ajuns acolo foarte târziu. Eu am predat limba germană elevilor mei, însă în școală se predă la un nivel foarte scăzut. La un moment dat, după ce am tradus poezia lui Nietzsche, am făcut o mare pauză, o sincopă în domeniul acesta al traducerii. Nu credeam că am să mai ajung să-l traduc vreodată, și m-am ocupat mai mult de lingvistică. Când s-a ivit ocazia și Lucian Alexiu, de la Editura Hestia, m-a solicitat să-l traduc pe Nietzsche în limba română și el să-l editeze, am fost de acord și am marșat la ideea aceasta, nu mi-am prea dat seama ce înseamnă, dar, traducându-l pe Nietzsche, pot să spun că m-am perfecționat în limba germană. În limba germană scrisă, pentru că, dacă ar fi să vorbesc, pășesc ca Doinaș, traducătorul lui Faust, care, spune folclorul traducătorilor, trebuia să cumpere undeva în Germania două bilete de călătorie cu trenul și nu-i venea pe limbă cuvântul, fiindcă Faust nu călătorise cu trenul niciodată, nu? Așa mi se poate întâmpla și mie, limbajul lui Nietzsche nu este limbajul uzual și deci îmi vine greu să susțin o conversație „plebee” în limba germană. Limbajul nietzschean însă mă ajută să-nțeleg texte nemțești dificile.

E.D.: Chiar Cioran, marele stilist al limbii franceze, românul care a scos această limbă din cămașa de forță, avea dificultăți în exprimare.

S.D.: E altceva când conversezi, altceva când scrii, dar, fiindcă ați pomenit de Cioran, el era un nietzschean. Nu prea recunoștea fățiș, dar cine-i citește operele își dă seama de lucrul acesta. Eu aș zice mai mult, l-aș parafraza pe Cioran. Vorbind despre Bach, el spune: „Dacă e cineva pe lumea asta care să-i datoreze totul lui Bach, acela e Dumnezeu”. Aș spune și eu că, dacă e cineva pe lumea asta care să-i datoreze totul lui Nietzsche, acela e Cioran. Se vede din cărțile lui foarte clar. De fapt, s-a și scris. Lucia Gorgoi din Cluj a publicat lucrarea Friedrich Nietzsche și cultura română interbelică, plină de informații și subtile analize comparative. Care sunt scriitorii influențați puternic de Nietzsche? Blaga, Cioran, Mircea Eliade și mentorul ultimilor doi, Nae Ionescu. Deci s-a scris despre nietzscheanismul lui Eliade și Cioran. Nu înseamnă că nu se mai poate scrie. Mai ales despre Eliade, de pildă. Vă aduceți aminte ce scandal a provocat în Occident cartea Alexandrei Laignel-Lavastine, Cioran, Eliade, Ionescu: L'oubli du fascisme - Uitarea fascismului. Ea recurge la texte ale acestora, trunchiate, bineînțeles. Deci o lucrare echivalentă ca număr de pagini s-ar putea scrie și în limba română despre textele respective, din care a citat și ea, dar nescuase din context, din care s-ar vedea, de exemplu, că antisemitismul lui Eliade a fost o pură invenție. S-a făcut o mare nedreptate „celor trei mari români de la Paris”, dar fiecare om poate să scrie ce vrea. Problema e cine îi răspunde? La noi s-a răspuns doar prin câteva articole, pe ici, pe colo. Cu o carte trebuie răspuns, mai mult, cu o carte tradusă în limba franceză sau engleză, pentru informarea corectă a străinătății. Mulți încă se tem la noi de „nocivul” Nietzsche. Ei nu realizează că Nietzsche a fost complet „reabilitat” și denazificat. De cine? În primul rând, de autorii evrei. Ei sunt mai credibili decât noi. Dacă eu aș scrie, nu m-ar lua nimeni în seamă, ar considera că e un parti pris, dar, atunci când le pun în față pe Yirmiyahu Yovel, de la Universitatea Ebraică din Ierusalim, cu cartea sa tradusă în românește - probabil prima limbă în care s-a tradus această carte scrisă în ebraică - Hegel, Nietzsche și evreii. O enigmă întunecată, oamenii cred. Așa de frumos scrie despre Nietzsche și îl absolvă de orice culpă, încât, pentru mine, aceasta este o carte de căpătâi, și, dacă vreau să vin cu un argument pro Nietzsche, apelez la Yovel. Primul care l-a descoperit pe Nietzsche și a ținut conferințe publice despre el în 1888 a fost Georg Brandes de la Universitatea din Copenhaga, tot un evreu. Un evreu l-a descoperit deci pe Nietzsche și l-a lansat. Nietzsche a fost atât de

bucuros când a citit în ziare că profesorul Brandes de la Copenhaga a ținut conferințe despre „filozoful german Friedrich Nietzsche”, încât, cu vădită satisfacție, a trâmbitat vestea mai multor apropiați ai săi. Brandes e primul care îi acordă titlatura de filozof. Îți mai pot da un exemplu clasic: Walter Kaufmann, evreu plecat din Germania în Statele Unite pe timpul hitlerismului. Este cel mai bun traducător al lui Nietzsche în limba engleză. A murit în 1980. Am citit câteva studii despre Nietzsche în care Walter Kaufmann respinge elegant și argumentat acuzația că Nietzsche e un „protofascist”. Deci evreii sunt conștienți că Nietzsche a scris frumos despre ei și că nu i-a jignit cu nimic și că nu a fost antisemit.

E.D.: Ați avut ocazia să vă adresați unor intelectuali străini în privința receptării lui Nietzsche în România?

S.D.: De câteva ori; ultima dată în mai anul acesta, luând parte în Austria și Cehia, în localități de graniță, la un simpozion internațional (cu participare europeană și nord și sud-americană) despre „Multiculturalitate într-o Europă fără frontiere”, în organizarea Centrului de Cercetare Fenomenologică din Praga, a Centrului de Impulsionare Transfrontalieră din Tyrol (Austria) și a Asociației Austriece Nietzsche din Viena. În cercul la care am fost repartizat s-a dezbătut tema „Europa lui Nietzsche și Nietzsche în Europa”. Eu am prezentat o comunicare chiar „Despre receptarea lui Nietzsche în România”. Pentru mine a fost un bun prilej de a face cunoscută în străinătate cultura română sub aspectul felului în care a fost perceput Nietzsche la noi, într-o sincronizare aproape perfectă cu receptarea lui în Germania și în alte țări occidentale. Textele pe care le-am produs din Eliade și Cioran, bunăoară, au fost alese în așa fel, încât să trezească interes nu numai în legătură cu Nietzsche, ci și pentru mai buna cunoaștere a contextului social-politic în care s-a afirmat la noi „generația tânără” – de aur –, al cărei lider incontestabil a fost Mircea Eliade. Nu mi-a fost prea greu să opun detractorilor lui Eliade și Cioran o altă optică față de cea mai mult decât răutăcioasă a Alexandrei Laignel-Lavastine, care, dacă s-ar impune pe plan internațional, ar echivala cu a doua moarte a celor doi; lucru pe care ei nu-l merită. Am fost încurajat să iau această atitudine de conferința ținută acolo cu o zi înainte de domnul Johann Figl, directorul Institutului pentru Știința Religiei al Universității din Viena, care nu s-a eschivat să-l citeze cu toată deferența cuvenită pe Mircea Eliade, referindu-se la un pasaj din Sacral și profanul. Fără să par lipsit de modestie, pot spune că intervenția mea a trezit interes, încât mai mulți participanți, între care și Endre Kiss, reputatul nietzschean de la Budapesta, mi-au cerut o copie integrală a comunicării mele.

E.D.: Povestiți-ne despre lada lui Nietzsche - un termen puțin peiorativ, ce-i drept.

S.D.: Nietzsche era bolnav și, din această cauză, a abandonat catedra de la Universitatea din Basel. Trebuia să călătorească foarte mult, în locuri indicate de medici: vara în Alpii Elvețieni, iar iarna pe Riviera, italiană sau franceză. Ultimele cinci sejururi au fost la Nisa. Într-un fel, era un apatrid. Poate că și asta contribuie la viziunea lui Nietzsche despre omul european, pentru că el are o viziune despre omul european așa cum îl vedem noi astăzi într-o Europă fără granițe, ca o rasă mixtă, în care, spune el, un rol esențial, ca ligament, ca liant, îl are evreul. Evreul, care are o educație europeană de peste o mie opt sute de ani, cum nu are nici un alt popor din Europa, fiindcă toate popoarele europene sunt mai tinere. Germanii de astăzi nu mai sunt germanii care au fost odată, cum nici grecii nu mai sunt ce-au fost altădată. S-a pierdut ceva și s-a recreat altceva. Închid paranteza cu apatridul. Nietzsche era obligat, astfel, să-și cite după el, ca și Eminescu, de fapt, manuscrisele și cele câteva cărți importante, pe oriunde mergea. Dar, în același timp, baza bibliotecii lui a rămas acasă la mama lui, la Naumburg, un oraș nu departe de Leipzig. Acolo trăiau mama și cu sora lui. Tot acolo l-au adus și pe Nietzsche după prăbușirea lui din 1889, și au pus bazele arhivei Nietzsche. Sora lui este mult hulită, nu de nietzscheeni, cât de necunoscători, pentru că a intervenit în textele lui. Ea a fost prima editoare a lui Nietzsche după moartea acestuia. A intervenit în textele editate, dar nu în manuscrise. Ea a păstrat manuscrisele, și astăzi îi este oricui la îndemână să vadă ce a falsificat ea și cum era originalul, și să editeze un Nietzsche autentic, pe baza manuscriselor ce există la Weimar, pentru că, în final, arhiva Nietzsche a ajuns la Weimar.

E.D.: Cum s-a întâmplat?

S.D.: În 1887, Nietzsche primește o donație, o vilă la Weimar – vila Silberblick – de la o admiratoare: Meta von Salis. Se mută acolo cu sora sa. Acolo, pe Humboldtstraße 36, transferă ea arhiva din Naumburg; în această vilă

foarte frumoasă, în care Elisabeth, care a trăit până în 1935, l-a primit odată și pe Hitler, Nietzsche mai trăiește trei ani. Acolo moare, la Weimar, dar e înmormântat la Röcken, lângă Naumburg, în satul în care el s-a născut. Și mama, și tatăl, și fratele său mai mic sunt îngropați acolo; Elisabeth a dorit să fie înmormântată tot acolo. Într-adevăr, cele două morminte, al lui Friedrich și al Elisabethei, sunt identice, numai scrisul de pe ele diferă. Sora lui deci, deși a falsificat unele texte ale lui Nietzsche, le-a salvat totuși. Astăzi arhiva este adăpostită în altă clădire, unde se află și arhiva Goethe-Schiller, arhivă ce nu conține doar manuscrisele celor doi, ci și pe ale lui Nietzsche, Herder, Wieland etc., ale celor care au avut de-a face cu Weimarul. Aici am fost eu pentru a mă documenta. Am avut plăcerea să țin în mână manuscrisele lui Nietzsche, dar poți să le ții, că tot nu înțelegi nimic. Scrisul lui Nietzsche este un gotic stilizat foarte greu de descifrat. Se află însă acolo o doamnă, prin care am și ajuns la această arhivă, Marie-Luise Haase, cea mai bună cunoscătoare a scrisului de mână al lui Nietzsche la ora actuală. Ea descifrează tot și editează niște lucruri foarte corecte, foarte frumoase. M-a impresionat mai mult Biblioteca Nietzsche, care se păstrează, ca și Biblioteca Goethe. Aceasta se păstrează cu cărțile ordonate ca pe vremea lui Goethe. Așa cum le-a lăsat el, așa au rămas, deși au trecut mai multe războaie și peste nemți și mai ales că a rămas în RDG. Nu s-a atins nimeni de ele. Ce cult există pentru documentul scris, pentru cultură! Îmi pare rău că la noi se pierd manuscrisele, iau foc. La Revoluție au pierit în flăcări manuscrise inestimabile ale lui Eminescu. Crimă mai mare nici că se poate. Biblioteca Nietzsche este integrată în Herzogin Anna Amalia Bibliothek.

E.D.: Care erau lecturile predilecte ale lui Nietzsche?

S.D.: Nu atât cărțile de literatură (din care prefera, de pildă, Tristram Shandy al irlandezului Lawrence Sterne, în care Goethe vedea „spiritul cel mai liber al veacului său”, ori Toamna lui Adalbert Stifter; maeștri ai prozei, în afara lui Goethe, îi considera pe Leopardi, Mérimée, Emerson și W. S. Landor), cât cărți de filozofie, psihologie, biologie. Îl interesa foarte mult comportamentul animalelor, al „turmei”, cu care era în răspăr, Nietzsche fiind un elitist. El pleda pentru elite, nu agreea spiritul gregar, despre care a citit foarte multe cărți. Astăzi există cercetători specializați în depistarea citatelor sale ascunse - Nietzsche nu le pune întotdeauna în ghilimele - ; aceștia scotocesc biblioteca lui plină de cărți adnotate de el și alimentează anuarul „Nietzsche-Studien”, care conține o rubrică specială de izvoare sau contribuții la sursologie, în care cercetători germani, americani, italieni ș.a. pun la dispoziție textele din care s-a inspirat Nietzsche. Pe mine ca traducător mă ajută foarte mult lucrul acesta.

E.D.: Iată deci că un popor hipertehnologizat manifestă o grijă extraordinară pentru valorile sale culturale.

S.D.: Constantin Noica a spus odată că există două Germanii: una a culturii și una a untului. Pe cea a untului o găsești în Germania, dar pe cea a culturii o găsești mai degrabă în România. El știa de mic copil germana. A învățat-o cu o guvernanta din Germania. Cunoștea foarte multe lucruri despre cultura germană, dar să spui așa, în general, că ai găsi mai multă cultură germană în România, mi se pare o inadvertență. Mi-am dat seama de aceasta numai documentându-mă asupra lui Nietzsche în Germania și citind aceste „Nietzsche-Studien”. Câte știi nemții despre Nietzsche, noi nici nu visăm. Știu și cu ce peniță a scris Nietzsche (cu penița nr.5). Au date despre viața lui Nietzsche pe luni și pe zile. Ceva asemănător, pe ani, luni și zile, au și italienii despre viața lui Gabriele D'Annunzio, și el un nietzschean. Te poți foarte repede informa. Noi nu avem nici măcar despre Eminescu asemenea cronici atotcuprinzătoare. Monografia clasică a lui Călinescu e cu totul altceva, pe capitole despre „Eminescu și Junimea”, „Eminescu și dragostea sa”, „Eminescu gazetar” etc. Ar trebui să adoptăm tipul de contribuții la biografia scriitorilor pe care-l practică nemții și italienii, pe ani, luni și zile.

E.D.: Putem vorbi de o periodizare a filozofiei lui Nietzsche?

S.D.: Da, s-au făcut periodizări (Karl Jaspers, Lucian Blaga etc.). Nietzsche are o evoluție „complicată”, cum spune Blaga în Fenomenul originar: „de la metafizica artistică a aceluia care gândea orfic în marginea tragediei grecești – la liber-cugetătorul care scria gândiri despre toate rosturile «omenești, prea omenești» e mai mult o mutațiune decât o linie continuă; iar de aci până la profetismul din Zarathustra și Anticrist este iarăși un pas înainte, și poate doi înapoi. Doi înapoi, fiindcă a treia «năpărlire» a lui Nietzsche încheie elipsa ce începea cu

cu metafizica artistică a primei tinereți. Zarathustra era un «monstru dionisic», dar unul care se dezbarase de orice urmă de pesimist leșinat à la Shopenhauer. Desigur nu e lucru prea ușor să te orientezi în jneapănul des al gândirii lui Nietzsche [...] «Voința de putere» e bucățica de chiag ce face să se adune laptele elixir al operei lui Nietzsche. Dionisicul, despre care el ne vorbește cu entuziasm în întâia sa carte, nu e decât o manifestare a «voinței de putere».” Important pentru un traducător este să urmărească evoluția stilului nietzschean de la o etapă la alta și să marcheze în traducerile sale diferențele stilistice. Unii traducători fac eroarea de a traduce în același stil, în același limbaj – arhaizante – toate cărțile lui Nietzsche, ca și când acesta ar fi egal cu sine însuși în toată creația sa. Arhaizant, biblic poate fi tradus Zarathustra, de exemplu, dar majoritatea cărților sale trebuie traduse într-un limbaj modern, neologic, capabil să redea exact subtilitățile gândirii lui. După capodopera de tinerețe Nașterea tragediei din spiritul muzicii, umează o perioadă în care Nietzsche își căuta un drum și un stil. Adoptă aforismul, mai bine spus fragmentul. Nu-i corect să spunem aforisme, pentru că unele se întind pe o pagină și chiar pe mai multe, deci nu în sensul clasic de aforism, care este o propoziție, o frază fulgerătoare, și care, la urma urmei, este un gen minor. Fragmentul pe care îl cultivă Nietzsche, împrumutat de la a doua generație de romantici germani, este cu totul altceva. Te poți desfășura, poți să dezvolti ideea. Așa sunt scrise cărțile Omenesc, prea omenesc, Aurora, Știința veselă. Când nimeni nu se aștepta, apare o ruptură în creația lui Nietzsche, Așa grăit-a Zarathustra, care e cu totul altceva. O scrie pe cărți, capitole și versete. Acesta este poemul care, cum a spus Papini, după Faustul lui Goethe, e al doilea ca importanță din literatura germană. Și, când a spus aceasta, Papini nu-l mai agreea pe Nietzsche. Cartea lui, Amurgul filozofilor, este „un masacru, un măcel, un abator”: masacrații sunt șase filozofi, patru germani, între care și Nietzsche, un francez și un englez, dar spune și acest mare adevăr că Așa grăit-a Zarathustra este cel mai frumos poem german după Faust. Altfel, Papini nu a înțeles conținutul acestei cărți, cum nu l-a înțeles nici Tolstoi, care a bagatelizat cartea, iar Marin Preda n-avea organ pentru poemul Așa grăit-a Zarathustra, scriind, în Viața ca o pradă, că nu l-a înțeles, și dă astfel apă la moară lui Noica, hegelianul care nu l-a gustat niciodată pe Nietzsche. Nu toată lumea îl poate „gusta” pe Nietzsche, mai ales acest poem. Din ce cauză? Fiindcă n-a fost bine editat. Abia ediția Colli-Montinari de la Walter de Gruyter, după care lucrăm noi, la Hestia, îți dă un aparat critic bogat, cu toate informațiile necesare. Dacă citești cartea și nu te uiți la notele finale, faci o mare eroare. Acolo găsești variante, acolo găsești trimiterile, acolo găsești explicațiile. Acolo ne lămurim despre ce a vrut să spună Nietzsche, de pildă, în capitolul Omul cel mai urât, care este asasinul lui Dumnezeu. În Știința veselă, în aforismul 125, Nietzsche proclamă moartea lui Dumnezeu. Aici spune: „Noi l-am ucis pe Dumnezeu.” În Așa grăit-a Zarathustra, care ia naștere imediat după Știința veselă, găsește un asasin: omul cel mai urât. Cine este acesta? Trebuie să ne folosim de aparatul critic. Și găsim acolo: omul cel mai urât era considerat Isus Cristos, care, după profeți, trebuia să vină, și era un om de-a dreptul hidos. Așa era văzut în primele secole după instalarea creștinismului, până când s-a impus o nouă imagine, mai ales aceea a renașterismului, unde el apare cu un chip frumos. Isus Cristos este asasinul lui Dumnezeu? Da, este asasinul Dumnezeului din Vechiul Testament. A trebuit să moară acela, ca să se impună un nou Dumnezeu. La lucruri de genul acesta îți facilitează accesul aparatul critic al ediției germane, și atunci ai o altă înțelegere a lui Nietzsche.

E.D.: Îmi povestești că ai găsit și un Nietzscheshop la Weimar.

S.D.: La Weimar, eu căutam un bust al lui Nietzsche. Am intrat într-un magazin de antichități și l-am întrebat pe vânzător dacă nu are un astfel de bust. Mi-a răspuns că nu, dar că are un bust al unui general polonez care seamănă foarte bine cu Nietzsche. Evident, nu mă interesa generalul polonez. Am mai umblat apoi prin oraș și am fost surprins să descopăr un Nietzscheshop, cu tot felul de lucruri legate de Nietzsche, printre care și busturi, cani, pungi cu chipul lui etc. De acolo mi-am cumpărat un bust, o copie autorizată.

E.D.: O ultimă întrebare. Credeți că mai este valabil termenul de provincie în geografiile literare?

S.D.: El nu mai este de mult valabil. Încă în 1938, Mircea Eliade idealiza provincia ca fiind cel mai prielnic loc în care adevăratul luptător poate „duce lupta în condiții optime”, căci „aici rămâi singur. Nu mai este nimeni să

te ajute, să te păcălească. Nici un confort, nici o reverie. Singur în realitate. O perfectă terapeutică sufletească. Și cea mai bărbătească. Ți dai, aici, bine seama de forțele tale. Poți rezista? Ești destul de tare? Nu ți-e frică de singurătate, de ploaie, de noroi, de plictiseală, de tristețe? Asta înseamnă o luptă în condiții optime: când lupți singur, cu desăvârșire singur. Dar tocmai această izolare în mijlocul realității fructifică întreaga ta viață. Prins de «vârtejul luminilor», cum se spune prin romane, măcinat de iluzia confortului, a luxului, a reclamelor colorate și a barurilor de noapte – îți pierzi timpul într-o agreabilă imbecilizare colectivă. De multe ori îmi vine să râd când surprind invidia cu care provincialii vorbesc de cutare cucoană frumoasă că «s-a mutat la București», sau de cutare cărturar că «și-a văzut visul cu ochii»: stabilirea în metropolă. Aproape toți oamenii aceștia trăiesc iluzia că schimbarea peisajului aduce cu sine «salvarea» vieții. De fapt, imbecilizarea și ratarea în capitală se consumă și mai rapid. Problema centrală nu stă în mediu. Salvarea sau ratarea vieții omenеști depinde foarte mult de puterile omului...» Ca unul care obișnuiesc să afirm: „Provincia sunt eu”, pot spune că la noi se face o confuzie între provincie și sihăstrie. Provincia, într-adevăr, este nivelatoare, uniformizatoare, tăvălugul ei te aplatizează. Dar acest fenomen îl poți întâlni chiar și în buricul capitalei. Oameni plafonați găsești pretutindeni, pe când sihăstria este cu totul altceva. Retragearea de bună voie a omului, a omului cu relief - pentru că sihastrul este un om cu relief, el reprezintă treapta superioară a cinului monahicesc - , pustnicirea aceasta nu este totuna cu provincialismul, cu plafonarea, ci, mai degrabă, o reacție a instinctului de conservare, o punere la adăpost a rodniciei tale de numeroasele ispite cu care te asaltează modernitatea perversă și cronofagă.

